

וְאֶת־הַחֲצִיר וְאֶת־הַבְּצָלִים וְאֶת־הַשּׁוּמִים: וְעֵתָה
 נִפְשָׁנוּ יִבְשָׁה אֵין כָּל בְּלֹתֵי אֶל־הַמֶּן עֵינֵינוּ: וְהַמֶּן
 בְּזֶרַע־גֹּד הוּא וְעֵינֹו בְּעֵין הַבְּדֹלָח: שָׁטוּ הָעַם
 וְלָקְטוּ וַיִּטְחֲנוּ בְּרַחִים אֹו דָכוּ בַּמְדָּכָה וּבְשָׁלוֹ
 בַּפְּרוֹר וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֲגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כַּטַּעַם לֶשֶׁד
 הַשָּׁמֶן: וּבְרִדַת הַטַּל עַל־הַמַּחְנֶה לַיְלָה יֵרֵד הַמֶּן
 עֲלֵיו: וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת־הָעַם בִּכְהָ לְמַשְׁפַּחְתּוֹ
 אִישׁ לִפְתַּח אָהָלוֹ וַיַּחֲרֵאֲף יְהוָה מְאֹד וּבְעֵינַי
 מֹשֶׁה רָע: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לָמָּה הִרְעַתָּ
 לְעַבְדְּךָ וּלְמַה לְאַמְצָתִי חֶסֶד א' חָן בְּעֵינֶיךָ לְשׁוֹם
 אֶת־מִשְׁאֵא כָּל־הָעַם הַזֶּה עָלַי: יב הָאֲנֹכִי הָרִיתִי

תו"א (ו) ועתה נפשנו. יומא שס: (ז) והמן בזרע גד. שס. (ח) שטו העם ולקטו. שס: וטחנו. שס: ובשלו. שס:
 עגות. שס: והיה טעמו. שס: (ט) וברדת. שס: (י) וישמע משה. שס: קל. יומא עה.

רש"י

החציר. כרשין פורלי"ש (והוא פאירא לויך) כמרגומו ית בזויניא וכו': (ו) א"ל המן עינינו.
 מן בשחר מן בערב: (ז) והמן בזרע גד. מי שאמר זו לא אמר זו ישראל אומרים בלתי אל המן
 עינינו והקב"ה הכמיצ בתורה והמן כזרע גד וגו' כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני
 והמן כך וכך הוא חשוב: בזרע גד. עגול כגידא זרע קוליינדרי' (איינע ארט קערנער קאריאנדער):
 בדול"ח. שס אצן טובה קריסטאל"ל: (ח) שטו. אין שייט אלא לשון טיול איש בניי"ר (זיך
 נערשטרייען. הערומשווייפען). בלא עמל: וטחנו ברחים וגו'. לא ירד ברחים ולא בקדירה
 ולא במדוכה אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין: בפרור. קדירה: ל"שד השמן.

העמק דבר

פרפראות שלפני המזון ואחר המזון: ואת
 החציר וגו'. אלו דברים חריפים שנאכל הפת
 עמו, ופירוש את החציר עם החציר, והיינו שדקדק
 בת"א בשנוי התרגום על תיבת את: (ו) אין
 כ"ל. לפני המזון: בלתי א"ל המן עינינו. בתוך
 המזון. והרמב"ן פי' שאמרו אפילו המן שאנו
 חיים בו אינו צדינו שמהיה נפשנו דשנה בראיתו
 אלא נתאוו לו ונשא עינינו עליו אולי יבא לנו.
 והנני להוסיף שזהו כונן הספרי על המקרא
 התאוו תאוה, יכול שהיו מתרעמים על דבר שלא
 טעמו מימיהם תלמוד לומר התאוו תאוה היו
 מתרעמים על המן שהיה יורד בכל יום, הכונה

אבשיהו
 עיננו:
 דצכי קחן
 גריצו ומה
 נחית מעא עיניו
 רוגזא דין למה
 ולמא לא אשכח

לחלוח של שמן
 נהפך לתלוי בתו
 לשד השמן לשון
 חמת המ"ס עכ"ל
 צקמן גדול ואי
 דבש כעיסה ה
 לפמרונו של דונ
 משפחות נאספי

דחלוח משמעי
 לו, והיינו המן
 והיינו על מה ש
 בשנה, ולא היו
 ירד לתאר, כד
 עיקר תרעומת,
 כך בעת המרג
 לארץ ישראל
 להלן י"ד ד',
 היה שתלויים
 לומר שאין
 שבשמים, מש
 שתאוה נפסס
 השגחה כללו
 הרמב"ן ז"ל:
 מבחון, ולא כ
 אלא גם הקר
 בו, וכמשי"כ
 ככפור: (י)
 במשפחות
 איש לפתח

אֲבִיחֵינָא וְכִרְתִּי וְכוּצְלִי וְתוּמִי: ו וְכַעַן נִפְשָׁנָא תֵּיבָא לִית כֹּל מִדְעָם אֱלֹהִין לְמִנָּא
 עֵינָנָא: ז וּמִנָּא כְּבֵר זֶרַע גִּידָא הוּא וְחֻזְיָה כְּחֻזֵּי בְדוּלְחָא: ח שִׁיטִין עֲמָא וְלִקְטִין
 דְּצִבִי טַחִין בְּרִיחֵינָא אוּ דְצִבִי דְאִיד בְּמִדּוּכְתָא וּמְבִשְׁלִין לִיה בְּקִדְרָא וְעִבְדִין יְתִיה
 גְרִיצִין וְהוּה מְעַמִּיָּה בְּמַעִים דְלִיש בְּמִשְׁחָא: ט וְכֵד נְחִית מְלָא עַל מִשְׁרִיתָא לִילִיא
 נְחִית מִנָּא עֲלוּהִי: י וְשִׁמְעַע מִשָּׁה ית עֲמָא בְּכֵן לִזְרַעֲיָתְהוֹן גְּבֵר בְּתִרַע מִשְׁכְּנִיָּה וְתִקְרִיף
 רוּגְזָא רְיִי לְחִדָּא וּבְעֵינֵי מִשָּׁה בִישׁ: יא וְאָמַר מִשָּׁה קְדָם יי לְמָא אֲבֵיִשְׁתָּא לְעִבְדִּי
 וְלְמָא לָא אֲשַׁבְּחִית רַחֲמִין קְדָמִי לְשׁוּאָה ית מִמּוּל כֹּל עֲמָא הֲרִין עֲלִי: יב הָאֵב אָנָּא

רש"י

לחלוח של שמן כך פירשו דוגש ודומה לו נהפך לשדי בחרצוני קין (מהלים ל"ב) והלמ"ד יסוד
 נהפך לחלוחי בחרצוני קין ורצונו פרשוהו לשון שדים אך אין ענין שדים אלל שמן וא"ל לומר
 לשד השמן לשון וישמן ישרון (דברים ל"ב) שאם כן היה המ"ס נקוד קמן קטן וטעמו למטה
 מחת המ"ס עכשיו שהמ"ס נקוד פתח קטן והטעם מחת השי"ן לשון שמן הוא והשי"ן הנקודה
 בקמן גדול ואינה נקודה בפתח קטן מפני שהוא סוף פסוק. ד"ל לשד לשון נוטריקון ליש שמן
 דבש כעיסה הנלושה בשמן וקטופה בדבש ומרגוס של אונקלוס דמתרגם דליש במשחא נוטה
 לפתרונו של דוגש שהעיסה הנלושה בשמן לחלוחית שמן יש בה: (י) בובכה ממשפחותיו. משפחות
 משפחות נאספים וזוכים לפרסם מרעומתן בגלוי. ורצונו אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות

העמק דבר

דחאוה משמעו שהוא באמת דבר שראוי ליחאז
 לו, והיינו המן הנפלא, ועליו התאוו והתלוננו,
 והיינו על מה שהיה יורד בכל יום, ולא פעם אחת
 בשנה, ולא היו צריכים שיהיו עיניהם תלויות אם
 ירד למחר, כדאיתא בזו"מ דף ע"ו א', זה היה
 עיקר תרעומת, מאיזו כח שבהם, וכמו שהיה אחר
 כך צעת המרגלים, שנמצאו אנשים שלא רצו ליכנס
 לארץ ישראל משום דשם ההשגחה רבה כמש"כ
 להלן י"ד ד', כך היה איזו כח שיעקר התרעומת
 היה שתלוים זמן על אציהם שבשמים, אלא שבזו
 לומר שאין רוצין לחלות את עיניהם לאציהם
 שבשמים, משום הכי חפשו עלילה אחרת לומר
 שחאוה נפשו לבשר וכיוצא בזה, ותלוה זו של
 השגחה כללו בלשון בלתי אל המן עינינו וכמש"כ
 הרמב"ן ז"ל: (ז) ועינו בעין הברד"ח. מראהו
 מבחוץ, ולא כורע גד, שהקרום העליון הוא פסולת,
 אלא גם הקרום הוא מאכל ונטחן יחד עם אשר
 בו, וכמש"כ בס' שמות ט"ז י"ד בפירוש דק
 ככפור: (י) את העם. קצו"ת העם, בובכה
 ממשפחותיו: וגם ראה שכמה יחידים שזכו,
 איש לפתח אה"ו וגו' ובעיני משה רע.

הבין שבסוף יאל מזה מכשול גדול, ורצה להקדים
 הרעה ולהשקיט המיית העם על ידי מוסרים
 טובים, על כן הקדים לבא לפני ה' לבקש נושאי
 צעול הצור עמו: איש לפתח אה"ו. היינו
 התלויה הנסתרת שנכללה בלשון עינינו, שהוא על
 עיקר עול השגחה, לא היה נפרך עדיין כל כך
 להתלונן בצבים אלא איש לפתח אה"ו, שהוא
 בהסתר כמש"כ בספר שמות ל"ג ח', אלא דשם
 כתיב איש פתח אה"ו דמשמעו שהיה עומד בפתח
 ופניו לתוך, והכי משמעות שם במקרא "עיי"ש,
 וכאן משמעו שהיה עומד בפתח ומדבר לאנשי
 אה"ו ביחו וצניו, והיינו לפתח אה"ו: (יא) פמה
 הרעת לעבדך. נגד המתאוונים רע אמר שאותו
 הרע שטוענים נוגע לי כאלו לי רע, אחר שאינו
 יכול להשקיט דעתם ולא ללכלל רעתם: ופמה
 לא מציתי חן. נגד העם המתאוים טוב, כאלו
 חסר לי זה הטוב באשר שמת מושא ב"ה העם
 הזה עלי: (יב) האנבי הריתי. שהיו לי כמו
 האם שמפייסת את התינוק בשני דברים, גם בטבע
 הילד שנגרר אחר אהבת האם, גם בשדיה, עוד
 זאת שנוח לה לטבול הטפול מחמת הנחת גדול